

УДК 355.02+355.356

І. Б. Чепков,

доктор технічних наук, професор,
начальник Центрального науково-дослідного інституту
озброєння та військової техніки Збройних Сил України,
заслужений діяч науки і техніки України, полковник

Деякі проблеми формування державної військово-технічної та оборонно-промислової політики України на сучасному етапі

У статті висвітлені деякі проблеми формування військово-технічної та оборонно-промислової політики України на сучасному етапі. Визначені проблемні питання стосовно прагнення України щодо вступу в НАТО.

Ключові слова: військово-технічна політика, оборонно-промислова політика, сектор безпеки і оборони України, стандарти НАТО, система планування.

Слід відверто визнати, що нинішній стан Збройних Сил України та вітчизняної оборонної промисловості ще далеко не повністю відповідає сучасним вимогам і потрібно чимало часу та значні ресурси для їх радикального оновлення.

Однак цілком реально цей процес значно прискорити і здешевити шляхом назрілих перетворень військово-технічної та оборонно-промислової сфер, системного вдосконалення взаємодії між ними, цілеспрямованої консолідації та всебічного поєднання потенціальних можливостей замовників, розробників та виготовлювачів озброєння та військової техніки.

Проте така постановка питання висвітлює чимало принципово нових організаційних, управлінських, фінансово-економічних та інших явищ як у теоретичній, так і в практичній площині, які за останні три-чотири роки інтенсивно вивчаються та опрацьовуються вітчизняною наукою, створюючи для неї найактуальнішу наукову проблематику, і продукують відповідну направленість діяльності органів державного управління у сфері безпеки та оборони, яка під її сьогодишнім ракурсом ніколи досі не розглядалася.

Справді, безпекові та оборонні проблеми, з якими зіткнулася наша країна в цей історичний період, є безпрецедентними:

- необхідність відбиття військової агресії Російської Федерації та відновлення територіальної цілісності;
- подолання збройного конфлікту за участю іноземної держави в Донецькій та Луганській областях;
- недопущення нових посягань на незалежність України в умовах геополітичних зрушень у світовій системі безпеки.

У цих напрямках уже чимало зроблено, а саме:

- *прийнято:*
 - третю за роки незалежності редакцію Стратегії національної безпеки України [1];
 - четверту за цей самий період редакцію Воєнної доктрини України [2];
 - Концепцію розвитку сектора безпеки і оборони України [3];
- *затверджено:*
 - Державну програму розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року [4];
 - Державну цільову оборонну програму розвитку озброєння та військової техніки на період до 2020 року [5];
 - Державну цільову програму реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу України до 2021 року [6];
 - Державну цільову програму створення та освоєння боеприпасів та продуктів спецхімії до 2021 року [7];
- *відпрацьовано* багато інших питань забезпечення національної безпеки, за якими Президент і Уряд України ухвалили важливі рішення.

Зазначені стратегічні, концептуальні та програмні документи, безумовно, створюють міцну основу для реформування Збройних Сил та оборонно-промислового

Рис. 1. Законодавча база військово-технічної сфери

комплексу (ОПК) України, забезпечення їх поступового розвитку. Але чи всі існуючі протиріччя в життєдіяльності армії та промисловості вони розв'язують? Як свідчить перебіг подій – далеко не всі. Розгляньмо деякі з них.

Перше. Певні прогалини існують у законодавчому полі функціонування військово-технічної та оборонно-промислових сфер. Здавалось би, законодавче забезпечення військово-технічної сфери достатньо повно опрацьоване в чинному законодавстві у вигляді:

Законів України загального безпекового та оборонного призначення – «Про основи національної безпеки України» [8], «Про оборону України» [9], «Про Збройні Сили України» [10], «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» [11] тощо;

Законів України вузького спеціалізованого призначення – «Про організацію оборонного планування» [12], «Про державне оборонне замовлення» [13].

У сукупності із Законами України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [14], «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» [15], «Про інноваційну діяльність» [16], «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [17] та іншими вони начебто створюють замкнену законодавчу систему забезпечення формування та реалізації військово-технічної політики.

Однак не можна стверджувати, що ця система не має недоліків. У ній є певні нестикування й суттєві суперечності, наприклад:

- на законодавчому рівні не визначене поняття «воєнна політика» та її складові («воєнно-економічна політика», «військово-технічна політика», «оборонно-промислова політика»), не розкриті їхні зміст, основні принципи, завдання, суб'єкти, порядок та умови формування й реалізації;

- одночасно з нещодавно запущеним в обіг новим терміном «сектор безпеки і оборони» (третья редакція Стратегії національної безпеки України, четверта редакція Воєнної доктрини України, Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України) триває паралельне застосування аналогічного за змістом терміна «воєнна організація держави» (Закони України «Про основи національної безпеки України», «Про організацію оборонного планування», «Про державне оборонне замовлення»);

- деякі принципово нові положення державної воєнної політики, що з'явилися у третій редакції Стратегії національної безпеки України, четвертій редакції Воєнної доктрини України, Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України, не знайшли свого розвитку на законодавчому рівні в чинних Законах України «Про основи національної безпеки України», «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про організацію оборонного планування», «Про державне оборонне замовлення» тощо.

З метою подолання таких суперечностей потрібно привести до єдиного знаменника Закони України «Про основи національної безпеки України», «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про організацію оборонного планування», «Про державне оборонне замовлення» шляхом їх коригування з точки зору як концептуальної побудови, так і понятійного апарату, однакових із чинними Стратегією національної безпеки України, Воєнною доктриною України, Концепцією розвитку сектору безпеки і оборони України.

Із законодавчим забезпеченням оборонно-промислової сфери справа значно складніша.

По-перше, весь промисловий сектор вітчизняної економіки практично не має свого фахового законодавчого

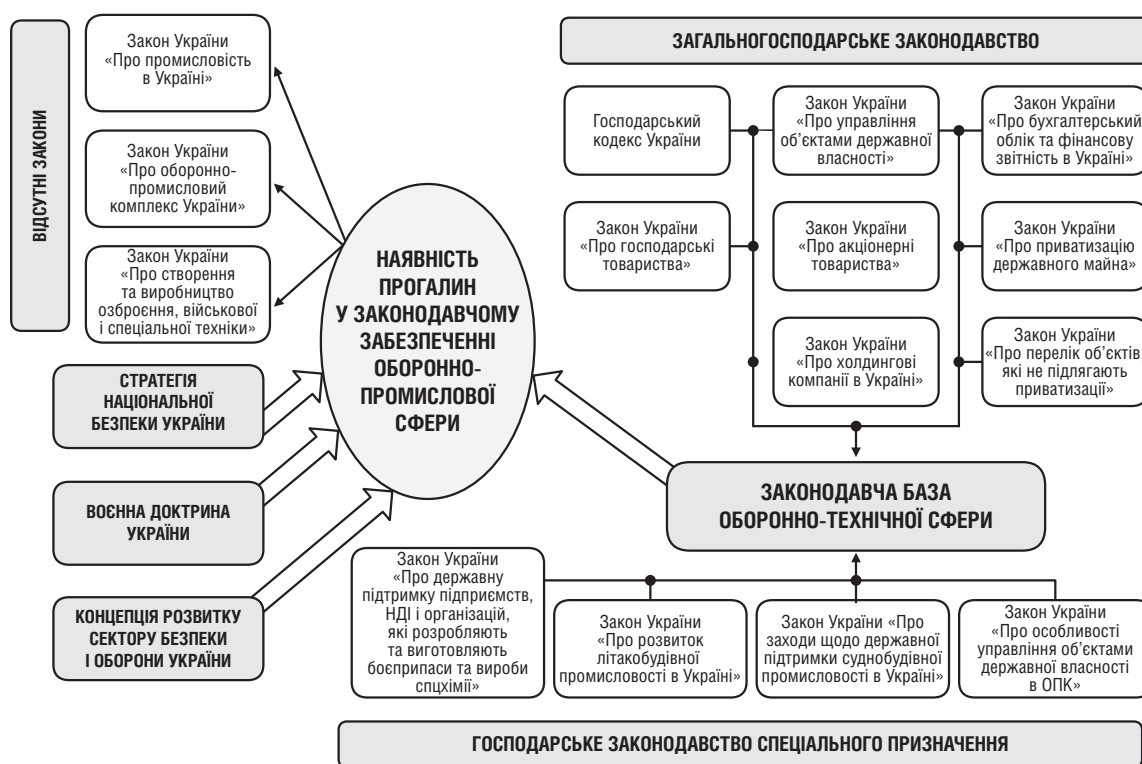

Рис. 2. Наявність прогалин у законодавчому забезпеченні оборонно-промислової сфери

поля і керується виключно найзагальнішими нормами українського законодавства – Господарським кодексом України [18], Законами України «Про управління об'єктами державної власності» [19], «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [20], «Про приватизацію державного майна» [21], «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації» [22], «Про господарські товариства» [23], «Про акціонерні товариства» [24], «Про холдингові компанії в Україні» [25] тощо.

По-друге, чинні вузько спеціалізовані Закони України галузевої спрямованості, які регулюють економічні, майнові та виробничі відносини в ОПК («Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» [26], «Про розвиток літакобудівної промисловості» [27], «Про заходи щодо державної підтримки суднобудівної промисловості в Україні» [28], «Про державну підтримку підприємств, науково-дослідних інститутів і організацій, які розробляють та виготовляють боєприпаси, їх елементи та вироби спецхімії» [29]), або з огляду на свій нинішній зміст жодного впливу на ситуацію в оборонній промисловості не мають, або давно застаріли й існують суто номінально.

Тобто ані загальні засади промислового виробництва, ані специфічні особливості виробництва озброєння та військової техніки на сьогодні в українському законодавстві не визначені, що висуває на порядок денний питання про розроблення та прийняття Законів України:

- «Про промисловість в Україні»;
- «Про оборонно-промисловий комплекс України»;
- «Про створення та виробництво озброєння, військової та спеціальної техніки».

При цьому принципово важливо домогтися концептуальної єдності законодавчих актів, які регулюють діяльність у військово-технічній та оборонно-промисловій сферах. Це значною мірою полегшить узгодження підзаконних актів, які складають сутність військово-технічної та оборонно-промислової політики, на нижчих сходинках нормативно-правової ієрархії.

Друге. Червоною ниткою в Законах України «Про основи національної безпеки України» та «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [30] проходить теза про віднесення до основних напрямів державної безпекової політики «поглиблення співпраці з Організацією Північноатлантичного договору з метою досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства у цій організації» [30, абзац восьмий частини другої статті 11].

Третя (чинна нині) редакція Стратегії національної безпеки України одним з основних пріоритетів реформування Збройних Сил України називає «забезпечення їх максимальної взаємосумісності зі збройними силами держав – членів НАТО шляхом запровадження стандартів Північноатлантичного альянсу» [1, абзац двадцять шостий пункту 4.3 частини четвертої].

Четверта (чинна нині) редакція Воєнної доктрини України ключовим завданням відновлення державного

суверенітету й територіальної цілісності країни вважає «подальший розвиток Збройних Сил України за західними стандартами та досягнення ними сумісності зі збройними силами держав – членів НАТО» [2, абзац четвертий пункту 37 частини третьої].

Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України також стверджує, що для забезпечення провідної ролі Збройних Сил України у виконанні завдань оборони необхідно «здійснити їх поступове наближення за показниками підготовки, технічного оснащення та всебічного забезпечення до стандартів НАТО» [3, абзац восьмий пункту 3.2 частини третьої].

Тобто прагнення України до вступу в НАТО є не якимсь ідеологічним проявом, а глибоко продуманим прагматичним кроком, спрямованим на зміцнення національної безпеки й тому зведеним у ранг пріоритетів державної політики.

Однак якимось непомітно в українському суспільстві з'явилися два протилежні, але при цьому помилкові уявлення про цей процес. Дехто вважає – необхідно просто мати час, щоб елементарно «домовитися» з лідерами провідних світових держав. Інші припускають, що достатньо формально підписати певну кількість документів про впровадження так званих «стандартів НАТО» і заповітна мрія про вступ до Північноатлантичного альянсу стане очікуваною реальністю.

На жаль, навіть накопичений досвід спілкування з Міжнародним валютним фондом, Світовою організацією торгівлі, інституціями Європейського Союзу недостатньо навчив нас належної діловитості, й ми знову наступаємо на ті самі граблі, забуваючи про те, що:

- для повноцінного визнання України в значущих міжнародних організаціях необхідно виконати встановлене «домашнє завдання» з досягнення критеріїв, визначених світовою спільнотою;

- відповідність цим критеріям неможливо виразити кількісно або «випросити» на переговорах тому, що мова в цьому разі йде про придбання країною якісно нових ознак, володіння якими дасть їй змогу гарантовано вийти на магістральний шлях розвитку людської цивілізації.

Попри те, що розвитку взаємовідносин з НАТО нині приділяється пильна увага, не зникає відчуття чергової «компанійщини» із цього приводу.

Для об'єктивного оцінювання того, що відбувається в цій площині, повернімося до класичного тлумачення поняття «стандарти НАТО».

Угоди зі стандартизації (Standardization Agreements, або скорочено STANAGs) об'єднують членів Організації Північноатлантичного договору (North Atlantic Treaty Organization – NATO) з метою вироблення в межах Об'єднаних збройних сил Альянсу єдиних умов уніфікації:

- процесів управління та обміну інформацією;
- оперативного планування застосування військ;
- озброєння та військової техніки, їх життєвого циклу;
- матеріально-технічного забезпечення, у тому числі кодифікації предметів постачання;
- термінології та діловодства.

На сьогодні в рамках STANAGs країнами – членами НАТО повністю або частково ратифіковані близько 1300 документів, які являють собою складну ієрархічно взаємопов'язану документовану систему та охоплюють масу різноманітних аспектів спільної діяльності, починаючи з уніфікації боеприпасів та їхніх калібрів і закінчуючи класифікацією мостів і картографічних позначок. У своїй сукупності вони створюють надійну базу функціонування багатонаціональних збройних сил, їх взаємодії, матеріально-технічного постачання, взаємозамінності технічних засобів та їхніх складових частин, включаючи озброєння та військову техніку.

Рис. 3. Тлумачення поняття «стандарти НАТО»

Залишаючи за дужками стандарти, введені в дію в рамках STANAGs, які стосуються безпосереднього управління військами та їх організаційної побудови, торкнімося військово-технічної та оборонно-промислової складових стандартів НАТО.

Для Збройних Сил України та вітчизняної оборонної промисловості, які багато років виховувалися на стандартах колишнього СРСР, перехід на стандарти НАТО є революційною подією, що радикально змінить їхній майбутній вигляд і наділить принципово новими якостями, спроможними:

- забезпечити функціональну сумісність Збройних Сил України з найпотужнішими арміями світу;
- суттєво прискорити інтеграцію українського оборонно-промислового комплексу до міжнародного розподілу праці;
- у підсумку кардинально підвищити рівень обороноздатності держави шляхом вступу в перспективі нашої країни до авторитетної системи колективної безпеки.

Однак досягнення такого стану є комплексним процесом, що передбачає здійснення великої сукупності взаємопов'язаних заходів, серед яких немає другорядних і необов'язкових робіт, адже порушення цієї сукупності та потрібної хронології подій здатне звести нанівець усі витрачені зусилля й ресурси.

Продемонструємо цю тезу на низці конкретних прикладів.

Структурні підрозділи, науково-дослідні установи та навчальні заклади Міністерства оборони, які беруть участь у формуванні державної військово-технічної політики, реально, а не формально відреагували на завдання щодо впровадження стандартів НАТО:

- налагоджено їх поступове введення в Збройних Силах України відповідно до затверджених планів;
- протягом останніх років практично кожне тактико-технічне завдання на розробку новітніх зразків озброєння та військової техніки містить відповідні вимоги та процедури, запозичені зі стандартів НАТО;
- певним чином перебудована підготовка військових кадрів – практичні навички застосування стандартів НАТО цілеспрямовано прищеплюються військовослужбовцям під час проведення АТО й численних навчань;
- при цьому широко використовується закордонний досвід шляхом залучення іноземних радників та інструкторів.

Але якщо розглядати процес переозброєння української армії більш детально, виникає безліч різних нюансів.

Наприклад, чомусь забувається, що відповідність стандартам НАТО виробу, який передбачається поставити на озброєння, має бути ще встановленим порядком підтверджена, для чого потрібні акредитовані сертифікаційні лабораторії, висновки яких належним чином визнаватимуться не лише в нашій країні, а й за кордоном.

Уже перші спроби розв'язання цієї проблеми показують:

- для створення й акредитації таких сертифікаційних лабораторій потрібен час, чималі кошти і досвідчений персонал, тобто швидко вирішити це питання не вдасться;

- проведення такої сертифікації за кордоном потребуватиме ще більших коштів і триватиме ще довше.

Здавалось би, не архіскладна справа, а вирішувати її все одно доведеться.

Інший приклад глобальнішого порядку. Уже майже тридцять років у галузі озброєння та військової техніки в НАТО діє Система планування звичайних озброєнь CAPS (Conventional Armaments Planning System), яка:

- побудована за принципами STANAGs;
- виконує функцію орієнтування країн – членів Альянсу у виборі програм озброєння й ефективного задоволення їхніх потреб в ОВТ;
- раціонально гармонізує політику довгострокових закупівель озброєння та військової техніки за критеріями технічного рівня, ціноутворення, термінів постачання тощо;
- урешті-решт, визначає основні тенденції та перспективи розвитку ОВТ у НАТО.

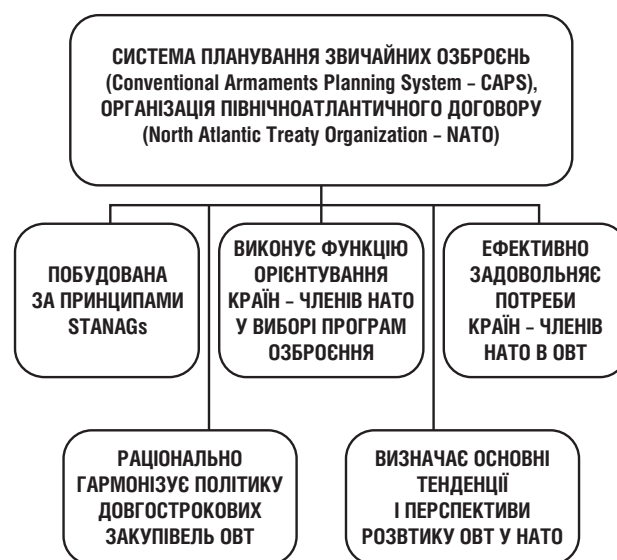

Рис. 4. Система планування звичайних озброєнь у НАТО

Для Збройних Сил України та українського ОПК тут виникають дуже суперечливі запитання:

- яким чином має співвідноситися функціонування CAPS із наявністю вітчизняної програми розвитку озброєння та військової техніки?

- як, задіявши CAPS в інтересах Збройних Сил України, не втратити свою оборонну промисловість?

Для вітчизняного оборонно-промислового комплексу перехід на стандарти НАТО взагалі означає остаточне розставання з радянськими традиціями в організації своєї діяльності і вступ у новий етап власної історії, де

діють зовсім інші закономірності, на жаль, поки доско-
нано не вивчені.

Навіть поверхневий аналіз стану підприємства ОПК свідчить: цілеспрямована підготовка до переходу на нову базу стандартизації там відсутня. І якщо на рівні органів управління оборонною промисловістю перехід на стандарти НАТО постійно не сходиться з порядку денного (щоправда, поки лише на прикладі пілотних проектів), то в життєдіяльності низових суб'єктів господарювання спостерігаються зовсім інші настрої. Ні в організації виробничого процесу, ні в технологічній підготовці виробництва, ні в навчанні інженерних та робітничих кадрів не відчувається усвідомлення необхідності об'єктивних змін, викликаних переходом на стандарти НАТО.

Принципово важливо якомога швидше подолати цей психологічний бар'єр і прагматично почати досягати ви-
моги стандартів НАТО, що потребуватиме:

- від органів державного управління – впровадження сучасних підходів до формування та реалізації державної військово-технічної та оборонно-промислової політики, відомих зі світового досвіду;
- від Збройних Сил України – радикального реформування своєї штатної структури та принципів функціонування, озброєння, матеріально-технічного забезпечення, досягнення на цій основі сумісності з арміями країн – членів Північноатлантичного альянсу;
- від промислових підприємств і наукових установ оборонно-промислового комплексу – відповідної модернізації виробничого та дослідницького процесів з виходом на якісно вищий рівень їх організації.

Третє. Одна з найактуальніших проблем узгодження основних аспектів військово-технічної та оборонно-промислової політики в політичних та економічних умовах, які склалися на нинішньому історичному етапі, полягає в невирішеності цілої низки питань, пов'язаних з різноманітністю форм власності, притаманних ринковому способу ведення господарства.

Є незаперечним фактом, що, залишаючись протягом тривалого часу в межах виключно державного сектора економіки, оборонна промисловість у кінці минулого століття на етапі переходу до ринкових відносин виявилася не зовсім підготовленою до появи суб'єктів господарювання недержавних форм власності, які провадять свою діяльність у військово-технічній та оборонно-промисловій сферах. Незважаючи на те, що ця подія породила велику кількість всіляких управлінських та господарських суперечностей, її не можна не помічати і тим більше від неї не слід легковажно відмахуватися, оскільки:

з одного боку, без наявності суб'єктів господарювання недержавних форм власності неможливо створити повноцінне конкурентне середовище, за відсутності якого ринкові економічні механізми є малоефективними (ідеться про те, що в умовах відсутності економічної конкуренції головна рушійна сила ринкової економіки, співвідношення попиту і пропозиції, втрачає свою дієздатність і регуляторну спроможність), у тому числі й у військово-

технічній та оборонно-промисловій сферах, де проблема недостатньої конкуренції стоїть набагато гостріше, ніж у якихось інших секторах економіки;

з другого боку, неформальне впровадження ринкових відносин об'єктивно вимагає рішучого і безкомпромисного перегляду основних принципів господарської діяльності, які ще вчора здавалися непорушними канонами.

Саме цими двома обставинами пояснюються серйозні труднощі щодо вдосконалення державно-приватного партнерства у військово-технічній та оборонно-промисловій сферах.

На жаль, формально проголосивши на законодавчому рівні рівноправність усіх форм власності, держава не послідовно поводить у реалізації цього основного принципу ринкової економіки. Фактично в господарській практиці безпідставна з погляду економічної логіки перевага надається державній власності. Причому, як це не парадоксально, дуже часто ця прерогатива також закріплена законодавчо.

Саме така суперечливість у визначенні права власності є головною перешкодою інтеграції недержавних суб'єктів господарювання у військово-технічну та оборонно-промислову сфери.

Ось кілька прикладів законодавчо неврегульованих питань, пов'язаних із правом власності.

1. Цивільний кодекс [31] і Закон України «Про господарські товариства» наділяють господарські товариства (у тому числі й акціонерні) статусом власників майна, переданого до складу їхніх статутних капіталів засновниками та учасниками.

Господарський кодекс, також відносячи його до власності господарських товариств, одночасно стверджує: якщо засновником є держава, таке майно належить їй лише на праві господарського відання або права оперативного управління. Тобто держава, будучи засновником акціонерного товариства, залишає за собою і власність на майно, і корпоративні права. Тобто порушується головний принцип акціонерної форми власності: отримання засновником акціонерного товариства корпоративних прав в обмін на його внесок до статутного капіталу.

2. Щось подібне відбувається і з холдинговими компаніями, які є однією з форм акціонерного товариства.

Рис. 5. Приклад законодавчо неврегульованого питання, пов'язаного з правом власності

З одного боку, на них поширюються згадувані норми Цивільного кодексу, Закону України «Про господарські товариства», а також окремих статей Господарського кодексу стосовно права власності на майно та акції, що увійшли до їхніх статутних капіталів. З другого боку, згідно з іншими статтями Господарського кодексу і Закону України «Про холдингові компанії в Україні», у державних холдингових компаніях:

а) пакети акцій або майно, передані до їхніх статутних капіталів, перебувають у державній власності і закріплюються за ними лише на праві господарського відання;

б) має місце максимальне обмеження обігу їхніх акцій:

- вони не підлягають використанню з метою формування статутних капіталів будь-яких підприємств навіть з переважанням державної форми власності;
- з ними не можна вчиняти будь-які дії, що можуть призвести до їх відчуження до завершення процесу приватизації, тощо.

Усі ці правові метаморфози є пережитком планової економіки, коли існувала єдина форма власності – державна. Вони абсолютно не кореспондуються із чинними ринковими принципами, заснованими на рівності всіх форм власності.

Цілком очевидно, що скасування зазначених анахронізмів 90-х років минулого століття не потягне за собою негативних наслідків, тому що держава має можливість безальтернативно реалізувати своє право власності в акціонерних утвореннях за допомогою простої стандартної процедури більшості голосів, якщо залишить за собою контрольний пакет акцій кожної такої структури. Проте подальше нерозв'язання зазначених нормативно-правових суперечностей загрожує не лише продовженням ігнорування потенціалу приватних оборонних підприємств, а й істотним уповільненням ринкових перетворень усєї оборонної промисловості.

Четверте. Безумовно, сплеск у суспільстві інтересу до воєнної проблематики багато в чому викликаний почуттями патріотизму, любові до своєї батьківщини, необхідності будь-яким способом захистити суверенітет і незалежність нашої держави, відновити її територіальну цілісність. І це заслуговує на глибоку повагу. Однак, якщо розглянути всю сукупність проблем щодо технічного оснащення Збройних Сил України, інших військових формувань сучасними засобами збройної боротьби в суто економічній площині, то виявляються певні відмінності у спонукальних мотивах діяльності державних і приватних підприємств, зайнятих створенням і виготовленням озброєння та військової техніки.

Річ у тім, що процес формування й утілення в життя основних напрямів державної політики забезпечення національної безпеки спирається, як правило, на державні органи влади і суб'єкти господарювання державної форми власності, оскільки в їхній діяльності присутні практично всі її складові у вигляді конкретних завдань

державної соціально-економічної, воєнної (включаючи воєнно-економічну, військово-технічну та оборонно-промислово політику), бюджетної, інвестиційної, науково-технічної, інноваційної, зовнішньоторговельної політики та політики військово-технічного співробітництва з іноземними державами тощо.

Це формує розгалужене дерево цілей функціонування державних оборонних підприємств, пріоритетність кожної з яких визначається особливостями політико-економічної обстановки, котра складається навколо країни, з урахуванням її внутрішньо- та зовнішньополітичних аспектів. Причому в даному разі далеко не завжди індикатори успіху акцентуються виключно на досягненні максимально можливих економічних результатів, тобто безперечного переважання фінансово-економічних цілей не спостерігається.

Зовсім іншу спрямованість має господарська діяльність приватних оборонних підприємств, яка зводиться до отримання стабільного доходу з опорою на завоювання окремого сегмента ринку шляхом розробки, виробництва, просування конкретного зразка озброєння та військової техніки (або виду виробів). Тобто превалює фінансово-економічний аспект.

І було би великою помилкою розпалювати якісь антагоністичні протиріччя на ґрунті відмінності цих інтересів. Ринкова культура керування економікою полягає саме в тому, щоб створити такі економічні умови, при яких зазначені інтереси як державних, так і приватних оборонних підприємств можуть бути максимально реалізовані.

Світовий досвід свідчить: для вироблення таких умов існує велика кількість варіантів. Тому було б корисно замість нікому не потрібних невдоволень та протистоянь, які ми час від часу спостерігаємо, перенести сьгоднішні дискусії про роль і місце приватного бізнесу в оборонній промисловості саме в цю площину.

П'яте. Так історично склалося з перших років незалежності нашої держави, що вихідною точкою розроблення та реалізації державної військово-технічної політики виступають так звані потреби Збройних Сил України, інших військових формувань у засобах збройної боротьби, військовій та спеціальній техніці, необхідних їм для виконання своїх штатних функцій. Оборонно-промислово політика при цьому розглядається як логічне продовження військово-технічної політики, яке характеризує здатність і прагнення вітчизняної промисловості реалізувати ці потреби в науковій та виробничій сферах.

Таким чином, визначені та прогнозовані на середньострокову перспективу потреби силових структур зумовлюють відповідну спрямованість і зміст прийнятих алгоритмів формування військово-технічної та оборонно-промислової політики. Однак людству відомі чимало прикладів, коли події розгорталися зовсім в іншій логічній послідовності. За нинішніх темпів науково-технічного прогресу сучасна наука і промисловість здатні створювати зразки озброєння, побудовані на принципово

нових фізико-хімічних принципах, про існування яких військові кола навіть не здогадувалися. У таких випадках нерідко змінювалися не лише базові канони військового будівництва, а й уся система світової безпеки піддалася радикальній трансформації.

Тому спрямованість вектора військово-технічної та оборонно-промислової політики правильніше було б розглядати у двох напрямках:

- від існуючих і прогнозованих потреб забезпечення воєнної безпеки держави – до наявних науко-технічних і виробничих можливостей вітчизняної науки та промисловості;
- від появи в їхньому арсеналі проривних технологій, що продукують новітні види озброєння з невідомими раніше споживчими якостями, – до перспективного вигляду збройних сил, який формується під впливом революційних новацій у галузі озброєння та військової техніки.

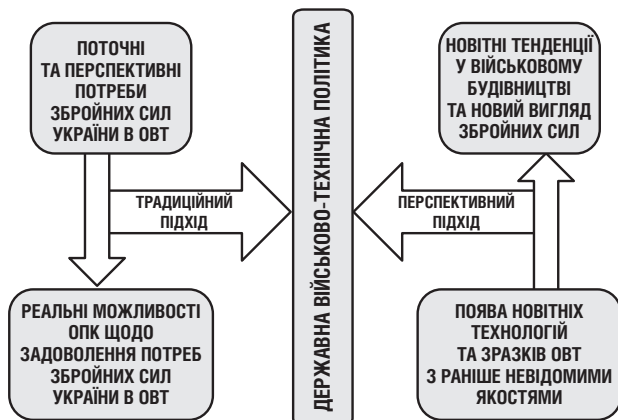

Рис. 6. Напрями військово-технічної політики

Логічно припустити, що в кожному із зазначених варіантів методологія розробки й реалізації військово-технічної та оборонно-промислової політики, співвідношення між ними будуть принципово відрізнятися.

Щось подібне відбувається у випадках, коли новітні зразки озброєння та військової техніки створюються за ініціативою самих підприємств. Коли такий суб'єкт господарювання приходить в оборонне відомство зі своїм зразком озброєння, якого поки немає в розпорядженні Збройних Сил, його на підставі заведеного за часів колишнього Союзу порядку посилають по «довгому колу», вимагаючи проходження повного циклу розробки від аванпроекту до постановки на озброєння.

На наш погляд, доцільніше в подібному випадку застосувати іншу процедуру, концепція якої в найзагальнішому вигляді (без розкриття тонкощів і нюансів) зводиться до такого.

Одразу необхідно починати етап випробувань за програмою, розробленою та затвердженою Міністерством оборони. При цьому виставляється проста й жорстка вимога: випробування завершуються успішно – далі слідує процедура постановки на озброєння, інакше будь-які

відносини з таким підприємством з приводу запропонованого зразка озброєння не мають продовження.

Оскільки одразу же знайдеться численний заїгн охочих вразити своїми науково-технічними досягненнями, всі витрати з проведення випробувань повинне взяти на себе підприємство. Але якщо зразок витримав випробування і прийнятий на озброєння, Міністерство оборони відшкодує ці витрати, якщо випробування закінчилися невдачею – їхня вартість залишається у витратній частині економіки підприємства.

Пильну увагу слід також приділити процедурі узгодження процесу серійного виготовлення зразка, поставленого на озброєння за ініціативою підприємства:

- або підприємство залишить за собою його виробництво, взявши на себе на певний період відповідні зобов'язання, включаючи технічний супровід протягом повного життєвого циклу, у тому числі й в особливий період;
- або Міністерство оборони викупить документацію на виріб за узгодженою ціною і розмістить його серійне виробництво на свій розсуд, залишивши підприємству перспективу отримання роялті з кожної виготовленої одиниці.

Здійснення мікрофільмування всього комплексу документації та її збереження в установленому порядку в обох випадках є обов'язковим.

Така процедура може використовуватися тільки тоді, коли зразок озброєння створюється з ініціативи підприємства і за його кошти. У всіх інших випадках, коли ініціатором закупівель техніки, матеріально-технічних ресурсів, робіт, послуг виступає оборонне відомство, радикально змінювати чинний порядок недоцільно, хоча критично його осмислити й певним чином оптимізувати було б незайвим. Ідеться про те, що підприємства всіх форм власності беруть участь у тендерах, які проводяться Міністерством оборони, на загальних умовах відповідно до принципу рівноправності всіх форм власності.

З приводу окремих думок про нібито необґрунтовано завищені вимоги, які Міністерство оборони висуває в процесі випробувань зразків озброєння та військової техніки, створених за ініціативою підприємств, слід зауважити таке. Позиція Центрального науково-дослідного інституту озброєння та військової техніки Збройних Сил України як головної наукової установи у військово-технічній сфері з даного питання гранично чітка і прозора: українська армія повинна бути оснащена такими засобами збройної боротьби, які за своїми характеристиками як мінімум не поступалися б озброєнню ймовірного (а в нашому випадку реального) противника, а краще – перевершували їх.

Оскільки цей визначальний принцип збройної боротьби поки ще ніхто не скасовував, час припинити непрофесійні розмови із серії «Нічим воювати, тому згодиться все, що стріляє і вибухає», і почати відповідально ставитися до споживчих якостей виробів, які промисловість за своєю ініціативою пропонує Збройним Силам України.

Перерахованими проблемами далеко не обмежується перелік невирішених питань у теорії та практиці формування й реалізації військово-технічної та оборонно-промислової політики. Ця проблематика, безумовно, набагато ширша.

Під час її опрацювання Центральний науково-дослідний інститут озброєння та військової техніки Збройних Сил України виходить із того, що Збройні Сили України та вітчизняний оборонно-промисловий комплекс нині перебувають на переломному й тому дуже важливому етапі свого розвитку, коли необхідно критично переосмислювати накопичений у попередні роки досвід, без сумніву відмовлятися від усього застарілого та неефективного і брати на озброєння нові найпередовіші ідеї, які вже реально довели свою прогресивність і забезпечили позитивні результати.

Перелік літератури

1. Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України № 287/2015 від 26 травня 2015 р. // Офіційний вісник України. – 2015. – № 13. – С. 50.
2. Нова редакція Военної доктрини України, затверджена Указом Президента України № 555/2015 від 24 вересня 2015 р. // Офіційний вісник України. – 2015. – № 22. – С. 19.
3. Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України, затверджена Указом Президента України № 92/2016 від 14 березня 2016 р. // Офіційний вісник України. – 2016. – № 23. – С. 12.
4. Державна програма розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року, затверджена Указом Президента України № 73/2017 від 22 березня 2017 р. // Офіційний вісник України. – 2017. – № 27. – С. 11.
5. Державна цільова оборонна програма розвитку озброєння та військової техніки на період до 2020 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України № 284-6 від 30 березня 2016 р.
6. Державна цільова програма реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу України до 2021 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України № 366-6 від 24 травня 2017 р.
7. Державна цільова програма створення та освоєння боеприпасів та продуктів спецхімії до 2021 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України № 197-3 від 29 березня 2017 р.
8. Закон України № 964-IV «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. – № 29. – С. 38 (з подальшими змінами).
9. Закон України № 1932-XII «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 9. – Ст. 106.
10. Закон України № 1934-XII «Про Збройні Сили України» від 6 грудня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 9. – Ст. 108.
11. Закон України № 1075-XIV «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» від 21 вересня 1999 р. // Офіційний вісник України. – 1999. – № 42. – С. 14.
12. Закон України № 2198-IV «Про організацію оборонного планування» від 18 листопада 2004 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 50. – С. 20.
13. Закон України № 464-XIV «Про державне оборонне замовлення» від 3 березня 1999 р. // Офіційний вісник України. – 1999. – № 13. – С. 1.
14. Закон України № 1977-XII «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13 грудня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 12. – Ст. 165.
15. Закон України № 2623-III «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11 липня 2001 р. // Офіційний вісник України. – 2001. – № 31. – С. 54.
16. Закон України № 40-IV «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р. // Офіційний вісник України. – 2002. – № 31. – С. 145.
17. Закон України № 3715-VI «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 8 вересня 2011 року // Офіційний вісник України. – 2011. – № 77. – С. 14.
18. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – С. 303.
19. Закон України № 185-V «Про управління об'єктами державної власності» від 21 вересня 2006 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 41. – С. 62.
20. Закон України № 996-XIV «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 40. – Ст. 365.
21. Закон України № 2163-XII «Про приватизацію державного майна» від 4 березня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 24. – Ст. 348.
22. Закон України № 847-XIV «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації» від 7 липня 1999 р. // Офіційний вісник України. – 1999. – № 34. – С. 1.
23. Закон України № 1576-XII «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 682.
24. Закон України № 514-VI «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 81. – С. 7.
25. Закон України № 3528-VI «Про холдингові компанії в Україні» від 15 березня 2006 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 15. – С. 32.
26. Закон України № 3531-VI «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі» від 16 червня 2011 р. // Офіційний вісник України. – 2011. – № 53. – С. 77.
27. Закон України № 2660-III «Про розвиток літакобудівної промисловості» (у редакції Закону України № 1814-VI від 20 січня 2010 р.) від 12 липня 2001 р. // Офіційний вісник України. – 2001. – № 32. – С. 79; 2010. – № 9. – С. 11.
28. Закон України № 1242-XIV «Про заходи щодо державної підтримки суднобудівної промисловості в Україні» від 18 листопада 1999 р. // Офіційний вісник України. – 2000. – № 52. – С. 1.
29. Закон України № 1991-III «Про державну підтримку підприємств, науково-дослідних інститутів і організацій, які розробляють та виготовляють боеприпаси, їх елементи та виробу спецхімії» від 21 вересня 2000 р. // Офіційний вісник України. – 2000. – № 43. – С. 34.
30. Закон України № 2411-VI «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 55. – С. 17 (з подальшими змінами).
31. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – С. 7.